

ДАДАХОН
НУРИЙ

*ОСМОН
УСТУНИ*

**ДАДАХОН
НУРИЙ**

**ОСМОН
УСТУНИ**

Р о м а н

ОДИЛ ЁҚУБОВ
тахрири остида

«ЁШ ГВАРДИЯ»
нашриёти
Тошкент—1979

Дадахон Нурий «Оқшом қўшиқлари», «Боғларда баҳор», «Бегона» каби қиссалар китоби ҳамда қатор ҳикоялар муаллифи. У ҳаётнинг мураккаблиklarини одамларнинг ўзаро муносабатлари, турмуш можаролари орқали очишга интилади.

Ёш ёзувчи ўзининг янги йирик асари «Осмои устуни»да оққўйигил, бўш-баёв йигитнинг тасодифан тубан бир муҳитга тушиб қолгани орқали икки хил ҳаётий муносабат тўқнашувини кўрсатади. Яхшилик ҳамisha барқарорлигини уқдирди.

И $\frac{70303-25}{356(06)-79}$ 52—79

● Издательство „Ёш гвардия“, 1979.

Самолёт осмонга кўтарилганига икки соатча бўлди. Чўлу саҳролар, баланд тоғлар орқада қолди. Энди кўм-кўк дала-боғлар кўзга ташлана бошлади. Йигитали иллюминатор ойнасига тиралиб олганича қачонлардан буён юраги маҳтал бўлиб талпинган бу қадрдон юрт жамолига кўз узмасдан боқар, қалби чексиз ҳис-ҳаяжон билан жўш урарди.

Яна тепалар, нақ осмон қаърига ёриб кириб кетгандай баҳайбат чўққилар... Анча пастда дарахтларга бурканиб ётган жажжигина қишлоқ. Аҳён-аҳёнда сада қайрағочлар орасидан оқариб уйчалар кўриниб қолади. Анаву, шундоққина қишлоқ устига соя ташлаб турган баланд тоғ ёнбағридаги ялангликка қип-қизил мато ёзиб қўйилгандай. Бу, шубҳасиз, лолазор. Самолёт худди Бодомзор устидан учиб ўтаётгандек туюлди. Йигиталига. Ҳатто.. тарам-тарам дарахтзор орасида сариқ либосли аёл кўзига чалингандай бўлди. «Балки Назирадир! Ёки онасимикан? «Аэроплан» учиб ўтса узоқ тикилиб қараш одати бор эди унинг...»

Қадрдон Бодомзорни эслатиб, қалбида ширин туйғулар уйғотиб юборган кичкина бу тоғ қишлоғи ҳам ортда қолди. Энди ҳаво лайнери нилгун қир-адирлар, чексиз боғлар устидан сузиб ўта бошлади. Тўп-тўп бў-

либ ёппасига гулга кирган дарахт новдалари шундай гўзалки, қани энди иложки бўлса, Ёигитали ҳозир шу ерда тушиб қолса-ю, қирмизи тусга кирган маиа шу шафтолизорлар, чимилдиқдаги келинчаклардек оппоқ ҳарир гулларга чулғанган беҳизорлар ичида чопқиллаб юрса! Назира ҳам оппоқ гулга бурканган олчазорлар оғушидан унинг истиқболига пешвоз чиқиб келса.

Ўигитнинг осуда ва ширин хаёлларини стюардессанинг бир неча тилларда «Тошкентга қўнаяпмиз! Тошкентга қўнаяпмиз!» деган овози бўлиб юборди.

Ғилдираклар ерга тегиши билан улкан самолёт бир чайқалиб қўйди-да, кейин текис ғилдираб кетди. Ёўловчилар шукур, дегандай бир-бирларига мамнун қараб қўйишди.

Кимлардир яқиндагина қаттиқ zilзилани бошидан кечирган шаҳарни қай аҳволда эканлигини кўришга ошиқар, иллюминатор туйиукларидан зўр бериб ташқарига мўраларди.

Ўигитали Тошкент аэропортини бундан икки йилча аввал қандоқ ҳолда кўрган бўлса, ҳозир ҳам шу ҳолда, ҳатто саришта, янада мафтункорроқ ҳолда кўрди. У самолёт зинасидан тушиб келаркан, гуллар ҳиди анқиб турган она юрт баҳорининг қиз тароватидай оромбахш ҳавосидан тўйиб-тўйиб нафас олди. Қаёққа кўз ташламан, гул... Ёўлкалар четида, дарахтлар новдасида, одамлар қўлида: хуллас ҳаммаёқда гул. Ҳаммаёқда баҳор шавқ-завқи ҳукмрон. Аэропорт одатдагидек гавжум. Самолётлар кетма-кет қўниб-кўтарилиб турибди. Нарироқда карнай-сурнайнинг киши қалбини жўштириб юборадиган садолари, чилдирмаларнинг гиж-бадабанги авжида. Ўигитали юкхонадан чамадонларини олишни ҳам унутиб, беихтиёр ўша томон юрди.

Қўшни бир республика меҳнаткашлари Тошкент фондига ёрдам тариқасида юборган қурилиш жиҳозларини шаҳарликларга топшириш маросими бўлаётган экан.

Йигитали таксига ўтирди-да, тўғри Муҳсинали ака-
никига бориб тушди. Уйда Салимахон аядан бошқа ҳеч
ким йўқ, домла Москвага — илмий сессияга кетган экан.
Ҳовлида бир оз бўлиб, кейин курсдоши Салимжонники-
га кетди.

Улар икки дўст шаҳар айланишди. Чунки Йигитали
беш йил ўқиган, энг масъуд студентлик йиллари ўтган
Тошкентни, унинг парк ва хиёбонларини жуда соғиниб
қолганди. Тушга яқин факультетга ўтишди. Йигитали
факультет декани, қолаверса диплом иши раҳбари Фо-
зил Шоисломовичга бир кўриниш бериб қўймоқчи эди,
аксига олиб у кишини учратолмади.

Йигитали бирон такси ёки автобусга ўтириб қишло-
ғига жўнамоқчи эди, Салимжон қўймади. Бугун бизни-
кида гаплашиб ётамиз. Эрталабки поездда кетасан,
ўзим кузатиб қўяман, деб уйига олиб кетди.

БИРИНЧИ БОБ

АРАЗ

Эртаси Йигитали соат ўнда жўнайдиган поездга ўтирди. У купедаги ўз жойига чўзилди-ю, кўзини юмди. Уни уйқу эмас, хаёл гирдоби элитган эди.

Ажабо, уч йил Бодомзорда бўлмабди-я! Қишлоқда нима ўзгаришлар, қандай янгиликлар бўлдийкин!.. Узини-ку, у ерда обрўйи чет элга кетмасдан олдин ҳам чакки эмасди. Буни эслаганда, ҳатто кулгиси қистайди. Ёдида бор: институтнинг иккинчи курсида ўқиб юргандаёқ уни мактабга таклиф этишган, битирувчи иккита синфнинг йигит-қизлари олдида директор Бўрихўжа ака кўп қизиқ гаплар айтганди: «Қишлоғимизда биринчи бўлиб Тошкент олий ўқув юртларидан бирига кириш шарафига муяссар бўлган ким? Мана, бизнинг ўқувчимиз! Қишлоқда биринчи бўлиб етишиб чиққан чет тили бўйича мутахассис ким? Шу ўзимизнинг мактаб талабаси — Йигит! Қишлоқда биринчи бўлиб чет мамлакатларга бориб ўқийдиган, зарурат бўлса ўша ерларда таржимонлик қиладиган, делегацияларни олиб юрадиган ким? Ўзимизнинг Лев Толстой номли мактаб ўқувчиси — Йигитали!»

Ўзи аслида-чи... Олий ўқув юртига биринчи бўлиб борадиган Назира эмасмиди! Эҳ, ҳаёт қизиқ бўларкан. Балки, югурганники эмас, буюрганники, деганлари шудир! Йўқ, Назира «югурадиган» қизлардан эмас. У югурмай ҳам ўз бошига қўниб турган бахт қушини Йигиталига топширди. Йигиталига эса, омад кулиб боқиб турарди. Бунинг ҳаммасига дарс тайёрлаб ўтиришганда оғзидан чиқиб кетган икки оғиз сўз сабабчи бўлган.

Йигитали ортиқ ётолмади, бошини кўтариб, поезд деразаларидан узоқ кенгликларга боқиб бораркан, кўз ўнгида бундан бир неча йил олдинги ўша имтиҳон кунлари гавдаланиб кетди...

— Нази,— деди Йигитали консултациядан қайтишаркан қизга яқинроқ келиб,— ҳамма коллектив бўлиб дарс тайёрлапти. Кел, биз ҳам бирга дарс тайёрлаймиз. Биласан, математикадан бўшроқман.

— Майли, бизларникига чиқа қол, бир қадам-ку!

— Йўқ, бошқа хилватроқ ерга борамиз. Чарчаганигда уёқ-буёқни айланиб ҳордиқ чиқарадиган жой бўлсин-да. Кўрбулоққа борамиз!

— У ерга бормайман, қўрқаман.

— Ҳе жинни, нимасидан қўрқасан? Ҳали ҳам ўша эски гапларга ишониб юрибсанми. Билсанг, Кўрбулоқдан мазза жой йўқ, атрофи шундай хушманзара, баҳавоки, борган одам сира қайтиб келгиси келмай қолади.

— Майли, эрта бўлаверсин-чи!

Кўрбулоқ гарчи бодомзорликлар йўли кам тушадиган хилватгоҳ бўлса-да, бу ном деярли ҳаммага яхши таниш эди. Ҳатто қишлоқда шундай ривоят ҳам бор: қачонлардир Кўрбулоқнинг ўрни гўзал бир қишлоқ бўлган. У ердаги катта бир булоқдан сув билан олтин ҳам қайнаб чиққан. Қишлоқ аҳли жуда бойиб кетган. Бойлик одамни бахил қилиб қўяди. Бу ернинг кишилари булоқ сирини бошқалардан яшириш учун четдан келган ҳар қандай одамнинг бошини сапчадай узиб ташлашарган. Бундан ғазабланган парвардигор ер юзини силкитиб юборади. Атрофни ўраб турган осмонўпар тоғлар парча-парча бўлиб қишлоққа ёпирилади. Шундан кейин булоқ кўзи беркилиб, қурийди. Вақт ўтиши билан яна ҳар ер-ҳар ердан сув сизиб чиқа бошлайди. Шундан бери номи Кўрбулоқ аталиб келармиш.

Тағин, у ердаги Устунтош ҳақида ҳам ҳақиқатга яқинроқ ривоят юради: агар кимки ўша тош ёнига бориб хиёл садо берса, жаранглаб бутун Кўрбулоққа таралармиш. Мабодо Устунтош тепасига чиқиб бирон киши номини айтиб чақирса, у Ёнқўрғоннинг қаерида бўлса ҳам етиб келармиш.

Йигитали ёшлигида «сергап», одамнинг ҳоли-жонига қўймайдиган бола эди. Бир куни онасига «Осмон нега тушиб кетмайди?» деб савол бериб қолди. Шунда у, Кўрбулоқдаги устун осмонни ушлаб туради, деди.

Бу гапни эшитгандан кейин ҳар нарсага қизиқаверадиган бола подачиларга эргашиб Кўрбулоққа борди. Водийнинг шундоқ кунботар томонидаги тоғлар ўркачи ёнбошидан кўкка бўй чўзган ўша улкан Устунтошни

кўрди. Ҳақиқатан у жуда баҳайбат, осмонга тиралган боши кўринмас, паға-паға булут увадалари билан беркилиб турарди. Йигитали «осмонни кўтариб турадиган» бу улкан устунга ҳайрат билан тикилиб қолди.

Кейинчалик у мактабга борди, у ерда ақли аста-секин пешланди. Бир пайтлар онаси айтиб берган эртақлардаги дев ва алвастилар тўқима эканлигини тушунди. Бироқ, мусаффо осмон қаърига бўй чўзган мағрур Устунтош унинг хаёлида бошқача маъно касб этиб гавдалана бошлади. Тарих китобидаги қадимий Юнонистоннинг Акропол харобалари негадир Йигиталига Кўрбулоқни эслатадиган, бу ерда ҳам бир пайтлар шундай қаср иншоотлари қурилган деб ўзини-ўзи ишонтирадиган, у ерга тез-тез бориб турадиган бўлди...

Назира Кўрбулоққа биринчи бор келиши эди. Бу ернинг табиатига маҳлиё бўлиб қолди.

— Вой гўзаллигини! Анаву қаршимизда турган Устунтош-ку! Худди улкан ғиштин иморат харобасига ўхшайди-я!

— Ғиштин эмас, мрамар! Биласанми, агар мен ҳайкалтарош бўлганимда, шу мрамардан сенинг ҳайкалингни йўиб, Устунтошнинг энг юқорисига қўярдим!

— Мана шундай ҳувиллаб ётган Кўрбулоққа қоровул қилиб-а!

— Аввал бу ерни Тепабоғдай гўзал жойга айлантириб, кейин ўзим ҳам ёнингда бўлардим-да!

— Қўйинг-э!

Улар кулиша-кулиша харсанглар оралаб Устунтош остидаги текис тошсупага чиқиб олишди. «Супа» ёнида ўсиб ётган бир туп наъматак остини ўзларига «дарсхона» қилиб танлашди.

Йигитали рост айтган экан, бу ерда уларга халақит бергувчи ҳеч ким йўқ эди. Пешингача ўтириб дарс тайёрлашди. Ора-сира атрофни айланиб сайр қилиб туришди. Мана шундай сайрларнинг бирида йигит билан қиз ўртасида озгина «қалтис гап» бўлди-ю, уларнинг муносабатига совуқлик тушди. Йигитали бунинг бора-бора газак олиб кетишини асло хаёлига келтирмаганди.

Нега бехосдан ўша гапни айтиб юборди, ҳалигача ақли бовар қилмайди. Энди ўйлаб қараса, ҳақиқатан ҳам жуда қўпол, ҳатто уят гап қилган экан.

Ушанда Назира икки қўли билан юзларини беркитиб, харсанглар оралаб пастга тушиб кетди. Жилга бў-

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/uz/asar/2514> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/2514> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/2514>